

Ajándék

Waldheim-Nemessányi Mihály karpaszományos őrmestert a Károly király laktanyából elsőként küldték ki Ukrajnába. A fiatal orvos számított rá, mivel a katonák közt egészségügyiekből volt a legkevesebb. Családjától alig volt ideje elbúcsúzni. A tisztek, a doktort egymás közt tegezve, borúsán mondogatták:

– Misikém, nézz a térképre! A távolság irdatlan. Ha beáll a tél, az utánpótlás nem jut el ideig.

Darnay ezredes csak annyit tett hozzá:

– Akármilyen hosszú, a mi dolgunk a megszállt területek pacifikálása a brjanszki erdőben, a Pripjaty-mocsaraknál. A front odébb van.

– Süppedős, szúnyogos? – kérdezte egy őrnagy.

– Fene tudja. Télen befagy fenéig.

Több szó nem esett, az ezredes az imbolygó vasúti fülke ajtaját halkán betéve távozott. A többiek meglepődtek, mert Darnay erős kifejezéseket sosem használ. Cingár, szemüveges külsejére, választékos modorára nézve inkább tudósnak vagy tanárembernek látszik. Műveltsége, humánus bánásmódja az alantasokkal a szigorra nevelt ludovikás tisztek közt meglepő, de hozzászórtak, végül az ezredest kifejezetten megszerették. Következetessége nem hibázik, szakmai tudása kivált nem, de sosem emeli föl a hangját. Épp ezzel éri el, hogy hallgassanak rá, és a parancsokat kérdés nélkül teljesítsék. A törzsben alig van ellenlábasa; csupán néhányan a ranglétrán megrekedt elégedetlenek közt.

A magyar–német csapatokkal dugig telt vonat a pőrekocsin nyújtózó légvédelmi ágyúkkal átkelt a Keleti-Kárpátokon, majd a síkon négy napon át tekergett. Szétlőtt, fölégetett falvakon keresztül, frissen fektetett vágányokon araszoltak, sűrűn megálltak, szemet, vizet vételeztek, és vánszorogtak tovább. A németek a frontról érkező győzelmi hírek hallatán üvöltve énekeltek a Horst Wessel Liedet, az Erikát és a Wenn die Soldaten, tábori zenekaruk meg harsogta a

Preussische marchot. Ha egy állomáson áthaladtak, az emberek összeverődve, szótlánul hallgatták őket. A vonatot csak a Sztjepan Bandera-féle kollaboráns ukrán hadsereg képviselői fogadták éljenezve, de a szerelvény az ő kedvükért sem lassított. A magyarok csodálkoztak – lám, a németek indulóikat nem unják –, mert nemigen volt kedvük danolászni. Néhány tiszt úgy vélte, a szövetségesi hűség miatt muszáj bekapcsolódnuk, de az ezredes fanyar mosolya láttán elhalakultak, végül abbahagyták.

1942. július közepén fullasztó hőségben megérkezett a dandár második csoportja, még kedvetlenebbül. Fogadásukra Darnay és törzskara kikocsizott az omladozó vasútállomásra – parancsnoki autójuk még nem volt, csak a Wehrmachtnak –, feszesen tisztelegtek, egy alezredes rövid, pattogó jelentésben beszámolt, végül a menetoszlop elmasírozott a táborba. A hadtáp tisztesei ordítva elszállásolták az embereket a barakkokban és legénységi sátrakban, és kiosztották az ebédet. Szótlán befalták, de egyikük csak kibökte:

– Jó magyar gulyás!

Dúlásig ettek, a kondérokot kitörölgették, végül széteszlottak, ki a latrinák felé, ki a sátrakba vagy egy csenevész facsoport szélére. Árnyék ott sincs, de a tábortól odébb léptek, s az idegen tájat közönyösen nézegették. Sokan eddig még a falujuk határát sem hagyták el, vagy legföljebb a szomszéd mezővároskáig jutottak.

Az ezredes másnap kora reggel összehívta a törzskart, hogy a kialakult helyzetről tájékoztasson. Egy kissé ironikusan azzal kezdte:

– Megnevezésünk a 8. határ vadász-dandár. Noha a mi határunk messze nyugat felé, a front jóval keletebbre van. A másik csoport az 1. hegyi dandár, csak hogy nincs hegy erre felé. A szomszéd Vinnyica egy porfészek. Remélem, az is marad. A harcokba nem szükséges közvetlenül beavatkoznunk.

A tiszteken végighordozva szemüveges tekintetét, halkan folytatta:

– Érkezőkor jelentést kaptam a környéken bujkáló orvlövészekről és a helyiek rokonszenvéről. A németek azt akarják, hogy szervezzek partizánvadász-alakulatokat. Nem mondtam nemet, de kérésüket nem fogom teljesíteni. Uraim, az ilyesmi elaknázással, lesből támadással, a sínek fölrobbantásával jár. Nincs terepismeretünk, nem beszéljük a nyelvet, de a lakosságot magunk ellen hergelnénk. Fölös embervesztéséget nem vállalok. A mi feladatunk a vasútbiztosítás. A létszám több száz kilométerre kevés, de őrzőrázózással megoldható.

Egy tiszt fölállt, és szót kért, Darnay bólintott, a százados belekezdett.

– Ezredes úr! Ha a német elképzelést szabotáljuk, hogy magyarázza meg? A hadbírótság önt és közvetlen alárendeltjeit lefokozhatja.

– A döntés ódiomát vállalom.

– Még egy fölvetést megenged?

– Mondja.

– Taktikailag német alárendeltségbe tartozunk. A magyar hadvezetőség csak fegyelmi és ellátási ügyekben illetékes. Kérdés, hogy reagál a tábori csendőrség és a Wehrmacht.

– Százados úr, hadd hívjam föl újfent szíves figyelmét: folyamatosan őrzőrázózzunk. A szakaszokat partizánvadászoknak nevezzük, de a falvakban nem szervezünk házkutatást. A parasztok kihallgatását igyekszünk kerülni. Pusztá gyanú vagy megalapozatlan föltevésük nyomán letartóztatást nem fogantatosítunk. Másképp a dandárnak egy perc nyugta sem lenne. Önök és én elsősorban a saját embereinkért vagyunk felelősek. Kérdés?

A törzstisztek mélyen hallgattak. Darnay válasza nemcsak kielégítőnek, hanem megnyugtatónak is tűnt. Senki sem akart az erdős mocsárvidéken rejtőző lesipuskásokkal, robbantókkal, láthatatlan ellenséggel hadakozni. Más a támadás és ellentámadás, megint más felvenni a küzdelmet a lappangó partizánokkal. Helyismeretükkel, családi-rokoni kapcsolataikkal, elszántságukkal minden esély az ő oldalukon áll.

Darnay kivárt, végül a tiszt gyűlést feloszlatta, és borús lélekkel távozott. Nem táplált illúziókat, mert tudta, lesz, aki besúgja a németeknek. Bár az is lehet, az életösztön és a bajtársiasság erősebbnek bizonyul.

A PÁRÁS-SZÚNYOGOS HŐSÉGBEN a napok eseménytelenül múladoztak. A német hadosztálykörzetből néha odáig hallatszott egy-egy robbanás, elszórt fegyverropogás, de a táborban a zszibongást csak a gulyáságyúk fortyogása, patogó tűz, parancskiadás, gyakorlatozás, a tisztek és a katonák tereferéje verte föl. Nemessányinak legfőljebb gyomorrontással, hasmenéssel, zúzódásokkal és kelésekkel volt dolga. Sebészkesét nem kellett használnia, egészen addig, míg a hevenyészett kórházba hordágyon becipeltek két német katonát. Egyikük taposóaknára lépett, a másikat hátba lötték. A doktor kirakosgatta az eszközeit, a szanitéc vizet forralt, kicsomagolta a tampont és a gézt, végül szolgálatkészben a műtőasztalok mellé állt. Nemessányi tudta, az orvoshiány a németeknél is nyomasztó. Pár egyetemi évét Heidelbergben végezte – kisgyerek kora óta jól beszél németül és franciául –, így hát a hörgő sebesültek kísérelőivel könnyű volt szót értenie. Nem mintha magától nem tudta volna, mi a teendő, de a németeket úgy-ahogy megnyugtatta. A két katonába altatót fecskendezett, majd ide-oda lépkedve lázasan operált. Az aknarobbanás sérültjét térdből csonkolta, a másiktól csak a golyót kellett csipesszel kiemelni és a sebet összevarrni. Kísérelők közönyösen várakoztak, végül patogva elköszöntek. Arra sem voltak kíváncsiak, mikor jöhetnek értük.

– Megvan a gondjuk... – morogta a szanitéc.

– Mire gondol, tizedes?

– Rettegnek a partizánoktól. Magukra hozták a bajt.

– Minket is utolérhet.

Darnay döntése a szanitécéhez is eljutott, de a választól az eszméletlen, holtsápadt katonák látványa elvette a kedvét. Nemessányit pár napja ismerte. Még nem alakult ki köztük bizalom. Parasztgyerekként a tisztektől, a diplomásoktól, az összes feljebbvalótól idegenkedve jobbnak látta hallgatni. Az orvos megérezte ezt, s nem szorgalmazta a beszélgetést. Tudta, orvos-műtősségé szoros kapcsolatához idő kell, kivált, ha a jőember gyakorlatlan – ahogy maga is.

– A németeket kétóránként megvizsgálom – közölte. – Takarítson, fertőtlenítsen a műszereket, azután távozzon!

A barakkból kilépve, dolga nem lévén a körlet felé ballagott, fölneézett az égre, meglátott egy

szárguldó Messerschmitt vadászgépet, legyintett, és továbbállt. Majd belebotlott az ezredesbe.

– Bocsánatot kérek – motyogta.

Darnay kesernyésen mosolygott:

– Ne nézegesse, őrmester! Lesz alkalma eleget látni. A műtét sikerült?

– Ezredes úrnak alázatosan jelentem...

– Túlélük?

– Holnap megmondom.

– Attól tartok, sok munkája lesz.

– Számítok rá.

– Békeidőben doktor úrnak nevezném. A hadseregben bizalmaskodás. A feleségem ezredesnek szólít. Otthon és barátnői közt is akként emleget. Idővel hozzászoktam. A családban csak az unokaöcsém hív Kálmán bácsinak. Furcsa, nemdebár?

Nemessányi éktelen zavarba jött. Efféle, már-már bizalmas közlésre nem számított, csak hogy Darnay szemüvege kíváncsian szegeződött rá. Válaszolnia kellett, így hát megkockáztatta:

– Ezredes úr rangja is, személyisége is tekintélyt parancsol. S ha megengedi, nem sok ilyen törzstiszthez volt szerencsém. Hadd tegyem hozzá: ön felettébb emberséges.

– Inkább észszerű. Itt a humánusot luxusnak tartják. Én pedig úgy vélem, némi jóakarattal katonáink éppúgy, mint az ellenséges lakosság, megnyerhető. Végtére is nem polgári személyek ellen harcolunk. Na, menjen, és végezze a dolgát!

Biccentett, és merev léptekkel távozott.

Kisvártatva a doktorhoz lépett egy unatkozó főhadnagy:

– Mit akart az öreg?

– Arról beszélgettünk, hogy a neje is ezredesnek szólítja.

– Nem csodálom. Csak azon, hogy veled is közölte.

– Úgy tűnik, magának való.

– Az, de háborúban az orvos nagyhatalom. Érdemes veled jóban lenni.

– Nekem a sérültek egyformák. Ezredes vagy baka, mindegy.

A főhadnagy erre nem tudott válaszolni, bosszúsán elvigyorodott, és odébbállt.

A német hadosztálykörzetben az embervesztés egyre szaporodott. Nemessányi segélyhelyére három-négy naponta szállítottak katonákat, lőtt sebbel vagy taposóaknáktól, kézigránátoktól,

házilag eszkábált robbanóeszközöktől roncsolatlan. A partizánháború mind veszedelmesebb méreteket öltött. A Wehrmacht a halottakra a falvak fölégetésével, csoportos kivégzéssel, bombázással válaszolt. Brjanszk környéke csatatérré vált, mintha a fronton lennének. Pár hét után a magyar körzet nyugalma a németek gyanakvását nemcsak fölkelte, meg is erősítette. Darnaytól dühödten követelték, hogy az őrzőparancsot szaporítsa, és adjon ki löparancsot. Az ezredes a tábornokot és tisztjeit higgadtan hallgatta. Egy szót sem vetett közbe. Ahogy az ordítás abbamaradt, a csoportot a falra szögezett nagy léptékű térképhez vezette, és tanárosan rámutatott:

– Uraim, önök is tudják, a vasút beláthatatlan. A földutak nemkülönben. A mi létszámunk és fegyverzetünk csak annyit tesz lehetővé, amennyit naponta kétszer bejárunk. Javaslom, bocsássanak rendelkezésünkre néhány teherautót, hajtányt és páncélozott járművet. Az őrzőparancsot összehangolva egyeztessük.

– Szó sem lehet róla! – üvöltötte a tábornok. – Támaszkodjanak a saját gépkocsizó lövészeikre!

– Eszközeinket és létszámunkat nem áll módomban bővíteni. Ebben az ügyben a magyar hadvezetőséghez kell fordulniuk. Vegyes alakulatokat sem ajánlok, mert bakáink és tiszthelyeteseink nem tudnak németül. Vészhelyzetben a meg nem értés a vérvesztést fokozná, ami eredménynek semmiképp sem nevezhető.

A németek dérrrel-dúrral távoztak, Darnay a tábornokot és kíséretét megkülönböztetett udvarias-sággal a kapuig kísérte, tisztelgett, és kifürkészhetetlen arccal bámult az autó és az oldalkocsis motorok után. A kiszáradt dűlő hosszan porzott. Nem is üledett le, míg az erdőbe kanyarodtak.

Tisztjei összesűgtak:

– Mi a fenére vár?

Hamar kiderült. Elhalkultak a madarak, egy varjúraj az égre kavargott, majd pár kilométerrel odébb a tájat robbanás, fegyverropogás verte föl. A katonák dermedten hallgattak. Egyikük tétován rákérdezett:

– Ezredes úr, nem kellene egy alakulatot kiküldeni?

– A németeknek a rövid összecsapásból ítélve végük van. Az erdei út csapda is lehet. Elég, ha a partizánok visszavonuláskor leraknak pár aknát.

– S ha sebesültjeik is vannak?

– Azokat lelövöldözték. A foglyul ejtett tisztet elhurcolták. A partizánokat reguláris szovjet parancsnokok irányítják. Tervezett útvonalon haladnak. Mindazonáltal ha szükségét érzi, Nemessányi őrmesterrel vonuljanak ki. Fokozott óvatossággal.

– Parancsára!

A százados szögletesen megfordult, s máris a kórházbarakkba igyekezett. Az orvos a sebesülteknél vizitált, lecsapta a sztetoszkópot, majd a szanitéhez fordulva közölte:

– Tizedes, maga is jön. Kötözőszert, tampont, fájdalomcsillapítót, amit tud, szedjen össze!

A kapu előtt felsorakoztak, a százados a katonákat sorba rendezte, azzal megindultak az erdő felé.

– Na, kezdődik! – morogta a főtörzs, halkán, hogy ne jusson a parancsnok fülébe.

Az erdőben szétszóródva lopakodtak, elől az aknakeresők, utánuk a többiek. Nem a földúton haladtak, hanem a bokrok közt. Időnként megálltak hallgatózni, majd sompolyogtak tovább, valamelyest megnyugodva, mert a környéket újfent madárdal verte föl. A falusiak tudták, a közelben senki sincs, máskülönben a fákat beterítené a csönd. Végül meglátták a halomra lótt motorosokat, a fölrobbant autót és a véres foszlányokat. Páran félreálltak öklendezni, mások kíváncsian méregették a tetemeiket. Szembesülve a háború borzalmaival, legtöbbjük tehetetlennek érezte magát. Darnay igaza hamar bebizonyosodott.

– Itt már nincs mit tenni – közölte az orvos.

A parancsnok felüvöltött:

– Század, vigyázz! Indíts vissza!

Hirtelen megláttak egy bokrok közt lapuló fiúcskát. Nyolc-tíz éves forma, lenhajú rongyos legényke. A tisztet és embereit a félelemtől reszketve bámulta. Nemessányi a századoshoz lépett:

– Javaslom, a gyereket szíveskedjen elengedni. Tán madártojást szedett.

Amaz a vállát vonogatta:

– Felőlem...

Sietősen megfordultak, és csomóba verődve megindultak. Immár nem kellett szétszóródva lopakodniuk.

MÁSNAP KORA REGGEL az őrség jelentette: gyerekével a kapu előtt egy parasztasszony álldogál. Kézzelel-lábbal próbálja közölni, mit akar.

Egy baka fölismerte az erdőben elengedett fiúcskát, de a helyzettel ő sem tudott mit kezdeni. A németeknél szolgálnak tolmácsok. A főtörzs-őrmester javasolta, az asszonyt küldjék hozzájuk, de az őrpáncsnok leintette, mondván: azok ketten úgy elpárolognának, mint a hajnali köd. Nemessányi arra gondolt, a nő szeretné megköszönni, hogy a gyereket elengedték, de nem az ő dolga. Közben fontolgatta, hogy megpróbál ke-
ríteni egy orosz–magyar vagy orosz–német szótárt. Nem csak a nyelvre volt kíváncsi; úgy vélte, előbb-utóbb hasznossá válhat.

A parancsnokság még aznap rádióon közölte az ezredessel: az orvost ideiglenesen a német tábori kórházba vezénylik, legfőljebb két hétre, míg Kelet-Poroszországból kiegészítik a saját állományukat. Kora délután meg is jöttek egy páncélautóval, Nemessányit sebesen betuszkolták, s a történetekből okulva a töredezett aszfalton eldübörögtek. Hosszabb, de beláthatóbb, ráadásul éjszaka nem használják. Az orvosnak csak annyi időt hagytak, hogy a holmiját magához vegye. A szanitéc halkán morogta:

– Baj van a fritzeknél... – választ persze nem várt.

Nemessányi tizenöt nap után jött vissza. Szótlanúságát a tiszték kimerültségének tulajdonították. Kimerült is volt. A németek nyersen közölték, számíton rá, hogy bármikor visszarendelhetik. A dokornak nagyjából mindegy, hol szolgál, ha a Feldhospital fölösleges szigora és merevsége nem veszi el a kedvét. Orvos lévén a magyar tiszteknek az alá-fölé rendeltségi viszonyt eszük ágában sincs érvényre juttatni, de amazok úgy egzeciroztatták, mint egy mütössegédet.

Darnay első dolga volt jelentéstételre berendelni. Röviden, velősen faggatta a viszonyokról, a sebesülések jellegéről s főképp a németek hangulatáról. Nemessányi elmondta: győzelem-ittas kitarásuk nem múlt el, de napról napra gyöngül. Rundstedt és Guderian tábornok páncélosainak előretörése bátorító. 1942 nyarán a szaporodó veszteség a láthatatlan ellenséggel vívott harcban főképp a bakákat és a veterán altiszteteket nyomasztja, de a tiszték jelenlétében ők sem teszik szóvá. Végül az orvos közölte: öt katonát tudott megmenteni, egyikük állapota két-séges, másfél tucatnyian meghaltak nem sokkal a kórházba szállításuk után. Csak annak örül, hogy sikerült egy német–orosz nyelvkönyvhöz hozzájutnia, vaskos szószedettel.

Az ezredes biccentve elbocsátotta. Érezte, sejtése beigazolódásáról nem kell győzködnie a doktort, nem is tartozik rá. Azt is tudta, az őrmester a tapasztalatairól a többieknek aligha fog beszámolni. Darnay már kezdetben hosszan elhúzódozó háborútól tartott, noha úgy vélte, az ország nincs fölkészülve rá. A hadba lépés a németek oldalán a geopolitikai helyzetnek és a revíziós törekvéseknek, magyarán a kényszernek tulajdonítható. Míg tűnődött, belépett a törzskar hadműveleti tisztje, és jelentette: a Honvédelmi Minisztérium Nemessányit táviratilag soron kívül zászlóssá léptette elő. Darnay mosolygott. Úgy látszik, köztük is vannak épeszűek. Az is lehet, a németül hibátlanul beszélő orvos rendfokozatát kevesellték. Úgy döntött, Nemessányit estefelé meghívja a tiszti kantinba, hogy beilleszkedését megkönnyítse.

A fölhogadó kedv messze kihallatszott. Az embereket, zászlóstól az ezredesig, jócskán megnyugtatta, hogy a dandár eddig nem szenvedett veszteséget, a legénységi állománnyal nincs gond, a tábori konyhára kéthetente érkezik ellátmány, dohányt, bort, csokoládét, némi pezsgőt is beleértve. Tudták, nem tart sokáig, de háborúban jobb a másnak élni. Üvöltve énekelték a bakanótát:

„Százados úr, sejehaj, százados úr ha felül a lovára.

Visszatekint, sejehaj, visszatekint az elfáradt lovára.

Úgye fiúk, szép élet a katonáélet?

Csak az a baj, sejehaj, csak az a baj, hogy nehéz a viseleeeeet!”

Az ezredes válla fölött az orvosra mosolygott:

– Zászlós úr, ismeri?

– Hallottam, de a szövegét nem tudom.

– Botfűlű?

– Azt nem mondanám. Tanultam zongorázni.

– Miket játszott?

– Kezdtém a Szamárindulóval, aztán Bach Wohltemperierte Klavierjével, Schumannal, Chopinnal... Egyre nehezebb darabokkal, míg nem eljutottam Bartókig. Apám utálta. Túl modernnek, afféle kakofóniának vélte.

Az ezredes a ricsajban kénytelen-kelletlen fölémelte a hangját:

– Kedves édesatyját megértem. Magam is... Hm... meglehetősen régimódi vagyok.

– Bartókot ma már zseninek vélem. Később nem volt időm játszani. Lefoglaltak az egyetemi évek.

Darnay odébb húzódozott, az orvost egy intéssel magához parancsolta, és rákérdezett:

– Tud egy jó történetet azokból az időkből? Mondjuk, egy bogaras professzoráról.

Nemessányi meglepetten konstata, az ezredes csevegni kíván. A távolság, mely egy törzstisztet egy zászlóstól elválaszt, a személyes társalgást kizárja, mégis... Elképzelni sem tudta, a már-már családias hangvételt minek köszönheti. Frissen szerzett rangjának biztos nem.

– Ha ezredes urat nem tartom föl...

– Hallgatom.

– Az orvoskaron egyetlenegyszer buktattak meg. Nem a fölkészültségemmel volt baj. A közlönyben aznap jelent meg, hogy Pallai nevű anatómiaprofesszorunkat magyar királyi titkos tanácsossá nevezték ki. Fogalmam sem volt róla. Beléptem a szobájába: „Mély tisztelem, tanár úr!” Mire ő: „Tanár úr? Jó, hogy nem Gyula bácsi!”

– A jóember éktelen hiú volt.

– A többiek, ahogy a proftól kiléptem, megkérdezték: „Na, milyen hangulatban van?” Mondtam, nehogy tanár urazzák. Mától kegyelmes. Ezek után mind jelest kaptak.

– Nézze, hadnagy, mivel az első világháborúban kezdtünk szolgálni, a címeket-rangokat alaposan belénk sulykolták. A Wiener Neustadt-i katonai akadémián főképp. Rendjén való, mert tekintélytisztelet híján a katonai hierarchia nem működik, de a polgári életben megmosolyogtató. Arisztokrata tisztársainkat sem szólítottuk bárónak, grófnak, hercegnek stb. Maguk sem igényelték. Aki hadnagy, főhadnagy und so weiter, a kaszinóban is a rangjára, esetleg a beosztására büszke. Főleg a huszárok. Na, menjünk be!

Nemessányi sejtette, az ezredes valami személyeset akart megtudni, de ezzel is lelkiismeretességét igazolta. A jó parancsnok kíváncsi az alantasaira, mielőtt eldönti, milyen feladatot bíz rájuk. Akár egy főorvos a végző medikusokkal. A kórház is hierarchikus, már-már feudális, de hát sem orvosnak, sem tisztnek lenni nem kötelező.

Ahogy a kantinba léptek, a nóta abbamaradt, a jelenlévők felugráltak, és feszesen tiszteleg-

tek. Nem ittak eleget, vagy a fegyelmet jól be-
léjük vésték. Darnay helyet foglalt az asztalfőn,
Nemessányinak a végén helyet szorítottak, egyi-
kük poharat nyomott a kezébe.

– Ezredes úr – üvöltötte –, engedelmével
igyunk az újsütetű zászlósra!

Darnay épp csak kortyolgatott, a többiek fe-
nékig itták. A társalgás emelkedett hangulatban
folytatódott. A tisztek iszogatva, egymás szavá-
ba vágva beszélgettek. Tudták, Darnay a társal-
gásban legföljebb egy-egy halk megjegyzéssel
vesz részt. Azt is tudták, hamarosan elhagyja a
kantint. Ahogy a fő mókamester, Ilkey százados
trágár viccekbe kezd, föláll, és biccentve távo-
zik. Rendes ember, jó parancsnok, de a sorban
hátral állt, mikor az Úristen humorérzékét oszto-
gatott. Persze tisztában vannak azzal, hogy az
ezredesnek nem dolga beosztottjaival cimbo-
rálni, de ez egy kissé őket is zavarta. Darnay a
régis iskola neveltje. Fogalmuk sincs arról, hogy a
nagy háborúból miféle emlékeket őriz, beleértve
a Galíciában elesett bátyját és a hozzá közel álló
bajtársait. Annyit tudtak, kétszer megsebesült,
majd ismét frontszolgálatra küldette magát; ezt
is onnan, hogy látták Károly-csapatkeresztjét,
III. osztályú Vaskorona rendjét és más kitünté-
téseit. Többször vezényelték tanítani a Ludovi-
ka Akadémiára. Már rég ki kellett volna nevezni
tábornokká, csak hogy a hadvezetőség rendre
megfelelkezzen róla. Tisztjei csöppet sem bánták,
merthogy jó alatta szolgál.

Nemsoká szóltanul távozott, az orvos is ment
volna, de a többiek üvöltve marasztalták. A mu-
latozás pontban éjfélkor ért véget, ahogy Darnay
megszabta, azt meg hajszálpontosan betartot-
ták. Segéd tisztjének senkit sem kellett figyel-
meztetnie.

AZ ŐSZI ESŐZÉS a tábort és a földutakat
mocsárrá változtatta. Mire Botond teherautóikat
megkapták, alig lehetett velük közlekedni, noha
a háromtengelyes jármű terepjáró képessége az
osztrák–német Steyrét jócskán felülmúlja. Hiába
a csörlő, a Botond rajgépkocsival kellett vontatni,
vagy tucatnyi sárral bevert baka erőlködött, hogy
az elakadt kerekeket kiemeljék. Végül el sem in-
dultak. Az őrjáratozást a nyomasztó üzemyag-
hiány sem tette lehetővé, bár a Botond silány
benzinnel is eljár. A németek Darnaynak átén-

gedtek egy parancsnoki Horch személyautót, az
meg üresen gubbasztott a fészkerben.

November elején egyik napról a másikra be-
állt a tél, hóval, jéggel, viharos szelekkel. A ka-
tonák nem győztek fát vágni az erdőben. Néha
Vinnyicából kaptak pár vagon szenet, de annyi
mínusz tizenöt-húsz fokban édeskevés. A par-
tizánháború alábbhagyott, a németek is visz-
szahúzódtak, a környék elcsöndesült. A zászlós
csupán fagydaganatokat gyógyítgatott, s a jégen
botladozók törött karját, bokáját gipszelte. A kör-
nyékbeli falvak dideregtek, a behavazott dűlőkön
egy lélek sem járt. A tisztek elképzelné sem tud-
ták, miből élnek a parasztok.

– Földjeiket elvették, a kolhozot megszokták...
– mosolygott egy őrnagy.

Odavetett megjegyzésére Darnay kérdéssel
válaszolt:

– Ön szerint a nélkülözés megszokható?

Az őrnagy bosszúsan felelt:

– Kinek így, kinek úgy.

– Addig, amíg éhen nem halnak. Noha erre fe-
lé vannak a legzsírosabb termőföldek. Csernoz-
jomnak hívják. Értesült a holodomorról?

– Nem én. Ezredes úr mit tud róla?

– A háború kitörésekor igyekeztem Ukrajna
történelmét megismerni. A holodomor mester-
ségesen előidézett éhínség, röviden népirtás. A
kiszivárgott adatok szerint 1932–33-ban öt-hat
millióan pusztultak bele.

A tisztek ámulatlan hallgatták. Darnay alapos
felkészültségével addig is tisztában voltak, de
hogy a német hadicélt ne csak föltételezze, szá-
mítson rá, elképesztőnek tűnt. A Molotov–Rib-
bentrop-paktum és Lengyelország kölcsönös
lerohanása után egy német–szovjet összecsá-
pásra senki sem számított. A Ludovikán köte-
lező olvasmányként betéve megtanulták Carl
von Clausewitz porosz tábornagy stratégiai ta-
nulmánykötetét, melyben óvja a hadviselő fele-
ket a kétfrontos háborútól. Helmuth von Moltke
generális írásait is olvasták. A beszélgetés ezek
után az esélyek latolgatásával telt, de az ezredes
abban már nem vett részt. Nemessányi maradt,
de véleményt nyilvánítani orvosként és újsütetű
zászlósként esze ágában sem volt. Nem akart
nevetségessé válni, noha Darnayval értett egyet.
De ha az ezredest visszhangozza, némelyek
szolgalelkűséggel vádolhatják. Tudta, köztük is

vannak a németek sikereitől megrészegültek, de senkivel sem akart összetűzni. Stratégiai kérdésekhez hozzászólni különben sem a dolga. Elég, hogy kapcsolatuk a szanitéccal kezd fölengedni.

Az irgalmatlan tél kitartott. A katonák az összezártságot nehezen viselték. Az őrzékek során a hóviharban tucatnyian eltévedtek, és halálra fagytak. Felkutatásukra önként alig jelentkeztek. Didergtek a gyöngén fűtött épületekben is, nem szólva az akadozó ellátmányról. Krumplit, marharépat kaptak, kevéske dohányt, húst egyre kevesebbet. Februárban már csökkenteni kellett a fejadagot. A németek utánpótlása élelemben, téli ruházatban bőségesebb, de hogy a magyarokkal megosszák, föl sem merült. Darnay meg sem próbálta elérni ezt, sváb származású törzstisztjei sem. Tudták, mennyire hiábavaló. A Horch gépkocsi átadása felsőbb parancsra történt. Kevés kivétellel így kezdődött a németbarát tisztek kiábrándulása és a terjedő elégedetlenség. A váltás hétről hétre halasztódott, szabadságra még a családosok sem mehettek. Levelet is egyre ritkábban kaptak. A szerelvények a fölfagyott síneken meg a hótörzseken alig bírtak átvergődni. A jeges utakon legföljebb a páncélosok mozoghattak, de azokra a fronton volt szükség. Darnay egy ízben a zászlóossal társalogva megjegyezte: „Most tél van és csend és hó és halál. / A föld megőszült; / Nem hajszálanként, mint a boldog ember...”

Elfordult, és odébbállt.

Nemessányi csöppet sem csodálkozott. Az ezredes Vörösmarty-idézete olvasottságát igazolta, egyben szükségességét, de azt a zászlós-nak volt alkalma megtapasztalni. Darnay a tiszti kantint a lehető legritkábban látogatta. Inkább a szobájában olvasgatott, állig felöltözve. Sosem kérte, hogy gyakrabban fűtsék, bár a vaskályhán a bádognál vize hajnalra befagyott. A tisztek nótázhatnékja elenyészett. Unaloműzőként kártyáztak vagy sakkoztak. Az őrzékek megritkultak, német és magyar részről egyaránt, mert hogy a sűrű hóviharban lépést sem lehet tenni. A fegyverolaj a závarzatba dermed, a német Schmeisser meg a magyar Király géppisztolyok és a Mannlicher karabélyoké ugyanúgy.

A zászlóalj szenteste felsorakozva köszöntötte a karácsonyt, erősen bizakodva. Úgy tudták, a szabadságolások újév elején megkezdődnek. Nem melleleg meglepetésszerűen két vagon

szén érkezett Vinnyicából. A bakák a barakkokba, a tisztek a kantinba vonultak el ünnepelni. Előkerültek a dugiborok és -pálinkák, Darnay saját készletéből öt üveg pezsgőt hozott – szentestére tartogatta –, így egy-egy pohárka jutott mindenkinek. Kitöltését legifjabbként Nemessányira bízta, és várták, hogy az ezredes pár szót szóljon.

– Uraim – kezdte –, isten éltesse mindnyájukat! Távolság az otthonunktól az alkalom nem igazán ünnepélyes, de az áhítat itt is, ott is összeköt. Fölkérem Tóthpál tábori lelkész urat, mondja el imáját.

A lelkész színtelen hangon beszélt a Kisjézus eljövételéről, a megváltásról, a haza és a hit megtartó erejéről meg a hűségéről, utoljára a többiekkel elhadarta a Miatyánkot. A tisztek nem számítottak sokkal többre. Várták, hogy Darnay folytassa valami lelkesítő beszéddel.

Csakhogy az ezredes szárazon közölte:

– A bakák és tiszthelyettesek közt az a szóbeszéd járja, hogy nemsoká megjön a szabadságolási parancs. A vasútvonalak túlterheltek. Váltásra tavaszig nem számíthatunk. Ha az állomány kérdezősködni, feleljék azt, hogy nem tudják. Mint ismeretes, a németek ebben a farkasordító hidegben a moszkvai csatát elvesztették. A Barbarossa hadműveletnek befellegzett. A szovjetek a csapataikat háromszáz kilométerre visszavetették. Összegezve: legalább nyárig maradunk, hacsak a dandárt a hadvezetőség föl nem váltja, vagy máshová nem vezényli.

– Ezredes úr – kezdte a hadműveleti osztály vezetője –, a legénység hangulata romlani fog. Az a fegyelemre is kihat. Mondjunk valami biztatót.

– Ne keltsünk hamis reményt! A csalódás a létező legrosszabb állapot. Minket igazmondásra neveltek. Alezredes urat és az összes jelenlévőt. A válasz elől kitérni lehet, hazudni nem ajánlatos. Ami a fegyelmet illeti: fönntartásáért mind felelünk. Csapattisztek vagyunk, nem kedves nővérek.

Amazok súlyosan hallgattak. Lázongásra eddig nem került sor, de ezek után kizárni sem lehet. Az ünnepi hangulat úgy eloszlott, mint napsütéskor a köd; a pislákoló petróleumlámpák füstje nem, mert az ajtókat-ablakokat a jeges szél miatt szorososan zárva tartották, a repedéseket rongyokkal szigetelték. A huzat így is baljósan orgonált.

Január vége felé a tisztikar hangulatát tovább rontotta a Fővezérség váratlanul betoppanó vizsgálóbizottsága egy hadbíróval és három vezérkari tiszttel meg egy ismeretlenel. Utóbbi egyenruhája is katonára vallott, de beosztását nem fedte föl. Darnay sejtette, a 2. vkf. ügyosztály, vagyis a hírszerzés és kémelhárítás tagja. Azt is tudta, a szervezetben egy német összekötő szolgál, akivel minden értesülést kötelesek megosztani. Nyilvánvaló: valaki vagy valakik följelentették. A bizottság három Csaba páncélgépkocsival jött. Az emberek megcsodálták, de a csikorgó hidegben nem sokáig nézegették.

A jövevények bezárkóztak a kantinba, az ebédet is bevitték. A vizsgálat kora estig tartott. Másnap hajnalban távoztak, anélkül, hogy a tisztekkel egy szót is közöltek volna. Darnay hadműveleti osztályvezetője végig jelen volt, de hallgatott ő is. Az ezredes délután összehívta a törzskart, és szűkszavúan bejelentette:

– Uraim, a Fővezérség vizsgálatot indított. A vád a partizánháború szabotálása. A németek az őrzőparódit kevesellték.

Darnay kivárt, a tisztek feszülten hallgattak.

Az ezredes higgadtan folytatta:

– A tárgyalás szóbeli megrovással végződött. Minden marad a régi. A szolgálatból nem mentettek föl. Végezzék a dolgukat! Kérdés?

A fölhangzó vidám hangzavar, megkönnyebbült sóhajok, a vaskályhában ropogó tűz a feszültséget úgy eloszlatta, mintha Darnay szabadságolást jelentett volna be. Ezek után senki sem akart kérdezősködni. Attól tartottak, az ezredest leváltják, és olyasvalakit állítanak a helyébe, akinek nem számít a csikorgó fagy, sűríti az őrzőparódit, bármekkora veszteséggel jár. Istennek hála nem így történt.

Darnay azzal fejezte be:

– Ha újabb fejleményekre kerül sor, idejében közlöm.

A két törzstiszt elsőként lépett ki, s a havon ropogó léptekkel távozott.

Az alezredes, a többiektől kellő távolságra, rákérdezt:

– Nem kíváncsi arra, ki vagy kik lehettek a besúgók?

– Nem igazán. Csak arra lenne jó, hogy a bizalmatlanságot szítsa. Ha rájönnek, lennének mások. Minden hadseregben vannak elégedettek. Békeidőben is, hát még háborúban.

AHOGY VÁRTÁK, KORA TAVASSZAL a partizánháború újakezdődött, egyre elszántabban és véresebben. A németek a Wehrmacht alakulatait Waffen-SS-csapatokkal egészítették ki, az erdei utakat elaknásították, és túsokat szedtek. A vágányokat hetente kellett javítgatni vagy újrafektetni. A váltókat éjjel-nappal őrség vigyázta, ennek ellenére a rádió leadott helyzetjelentés egyre ijesztőbbé vált. Már a németek is kezdték belátni, ekkora területen a hajtóvadászat hiábavaló. A parasztnak megtiltották, hogy falvaikból kilépjenek, akit pedig napnyugtakor a határban kaptak, felszólítás nélkül agyonlőtték. Darnay az éjszakai őrzőparódit megtiltotta, mondván, sötétben a baráti tűz, az, hogy a Wehrmacht a magyarokat nem ismeri föl, kiszámíthatatlan veszélyforrás. A váltóőrséget megerősítette – ezzel sikerült a németeket megnyugtatnia –, ennél többre nem vállalkozott. A többi között azért sem, mert végre megkezdődtek a szabadságolások. Közben a dandárt zöldfülű újoncokkal töltötték fel. A láthatatlan ellenség a magyar tábor közelében nem próbálkozott, de jelenlétéről egy pillanatra sem lehetett megfeledkezni. A partizánok szakadó esőben, jeges szélben is türelmesen várakoztak, hogy aknáikat lefektessék, s a hazatérő alakulatokat lerohanják.

Tavaszi elején a tábori kórházba kéredzkedett egy ukrán parasztasszony siheder fiával. Nemessányi többé-kevésbé megtanult oroszul. A tisztek nem győztek csodálkozni ezen, mire a zászlós közölte:

– Novembertől júniusig bőven volt időm rá – tisztársait csak arra kérte, újsütetű nyelvtudását ne terjesszék. – Orvos vagyok, nem tolmács – mondta.

Kisétált a kapuhoz, s a kétségbeesetten hadaró asszonnyal szóba elegyedett. A kamasz alig állt a lábán. A hadnagy nem tehetett mást, a nőt az őrségre bízta, a kölyköt betámogatta a rendelőbe, a szanitécet levetkőztették, és fölfektették a műtőasztalra. Az ifjanc válla alatt vérző seb vörösölt, holtápadtra vált, végül elájult.

– Golyó – közölte Nemessányi. – Fertőtlenítő, tampont, szikét, sebkanalat, gézt!

Ahogy a műtéttel végeztek, máris indult Darnayhoz jelentéstételre.

Az ezredes rögtön fogadta.

– Mi történt?

– Egy helybeli asszony a kapuba hurcolt egy súlyos sérültet. Meg kellett operálni.

– A sérülés jellege?

– Vállba lőtték. A golyó kilenc milliméteres parabellum. A Waffen-SS-csapatok Schmeisser géppisztolyhoz használják.

– A sebesült kora?

– Tán tizenhét-tizennyolc éves. Nincsenek papírai.

– Gondolja, hogy partizán?

– Ezredes úr, fogalmam sincs. Föltehetően az, vagy megszegte a kijárási tilalmat, ezért lőttek rá.

– Melyiket valószínűsíti?

– Ha partizán, nagy bátorság kellett ahhoz, hogy a nő idecipelje.

– Maradjunk annyiban: parasztyerek, aki sötétedés után a németekbe botlott. Végezze a dolgát! Leléphet.

A hadnagy feszesen tisztelgett, és elindult kifelé. Darnay utánaszólt:

– Attól tartok, lesz dolga hasonló esetekkel.

Tíz nappal később a táborba újabb sebesültet hoztak. Az asszonyok arra hivatkoztak, kisbaltával véletlenül megvágta a lábát. Sírva könyörögtek, a doktor úr lássa el, áldja meg az isten, s majd ők is meghálálják. A sérülést lövedék okozta. A fickónak szerencséje volt: a golyó térd fölött roncsolt, csontot nem ért. Pár nap után érte jöttek, és zokogva elcipelték.

Ha gyanakodtak is a tisztek, erről és az ehhez hasonló esetekről mélyen hallgattak. A vizsgálat óta nem próbáltak a németekkel közösködni, azoknak meg kisebb bajuk is nagyobb volt annál, semhogy újabb hadbírósi tárgyalást szorgalmazzanak. A fronton a helyzet egyre romlott. A magyar 2. hadsereg a munkaszolgálatos zsidókkal és 30-40 éves póttartalékosokkal közeledett a doni szovjet hídfőállásokhoz. A papírvékony arcvonalra nem volt elég ember, lőszer, élelem és hadfelszerelés. A német–magyar hadosztályok Kurszkból indulva sorra elfoglalták a kiürített orosz területeket, de a vezérkar tudta, az óriási térség, a szovjet tartalékok és az erősödő ellenállás nyomán a helyzet egyre kilátástalanabb. A Wehrmacht Sztálingrád ostromára összpontosított, közben újra beállt a tél.

A kórházba kéthetenként hoztak sebesülteket. Darnay, a tisztikar és a legénység rég nem volt kíváncsi rájuk. A front magyar vesztesége

elkeserítően gyarapodott, a gyászjelentések nyomán a levertség nőttön-nőtt. Horthy István kormányzóhelyettes halála, a megsemmisítő sztálingrádi vereség, a szovjet csapatok doni áttörése és a temérdek áldozatot követelő visszavonulás után az embereket már csak a túlélés foglalkoztatta.

Nyár elején megjött a parancs: az alakulatot fölváltják. Két hosszú év után ez tartotta a lelket a katonákban. A lázas készülődés napokig folyt, közben a zászlós még egy műtétet elvégzett. Kutya sem törődött vele. Csak az ezredes közölte:

– Ugye tudja, hogy a maga és tisztársai életével játszott?

– Megbocsásson, de ön is.

– Nem vagyok rá büszke, de mi mást tehettünk?

– Orvosként én nem, de ezredes úr...

– Én sem.

Ebben maradtak.

Utolsó nap megpakolt teherautók, púpozott szekerek közt kezdtek felsorakozni a katonák. Az ezredes, tisztjei, a tiszthelyettesek és a legénység megkönnyebbülten várahoztak. Darnay nem szándékozott búcsúbeszédet tartani, az alezredessel megkerülték a személyautót, és az oszlop élére álltak. A menetparancs előtt lihegve a táborba esett pár ukrán parasztság, tekintetük Nemessányit kereste, meglátták, és a katonákkal mit sem törődve odafutottak. Egyikük letérdelt, és elfúló hangon hadarta:

– Isten áldja meg, doktor úr! Amit a fiainkért tett, hálásan köszönjük. Csak ezt a kis ajándékot adhatjuk, hogy emlékezzen ránk.

Főállt, és a zászlós kezébe nyomott egy újságpapírba tekert csomagocskát.

Nemessányi zavartan átvette, s a hátizsákjába suvasztotta, az asszonyok odébb léptek, Darnay bólintott, egy főtörzsőrmester felüvöltött:

– Indulás!

A vinnyicai vasútállomás zsúfolásig telt. Az érkező-induló szerelvények, az izgatottan toporgó katonák, a csoportokba verődő tisztek, a kíváncsi helybeliek, a mátha meg az egylovas szekerek áttekinthetetlen zürzavarán a tábori csendőrség sem tudott úrrá lenni. Az emberek úgy várták a bevagonírozást, mint fuldokló a mentőövet. Páran a horizontot bámulták, hátha feltűnik egy szovjet bombázókötelék, de az ég felhőtlennek, tisztának látszott. Az állomásépület

kezdett kiürülni. Egy parancsórtiszt Darnay elé toppant, és vidáman közölte:

– Ezredes úr, az önök szerelvénye a kettes vágányon áll. Öt perc múlva indul. Kérem, sorakoztassa az embereit.

– Értettem.

Darnay intett, a tiszthelyettesek a legénységet századokba rendezték, és futólépésben megindultak. Az ezredes Nemessányi mellé sodródva rákérdezett:

– Elárulná, mivel lepték meg az asszonyok?

– Fogalmam sincs. Majd otthon megnézem.

– Maga nőtlen, de a feleségem máris firtatná: ezredes, mi van abban a csomagban?

Elindultak a vagonhoz. Darnay a bakákat előre engedte, hogy utolsóként szálljon föl a tiszti kocsiba. Megállt, körbenézett, majd hirtelen

megtántorodott, és a szénporos földre roskadt. Szemei fölakadtak, mellén vérfolt vöröslött. A dörrenést igen, de a baljósan füttyülő golyót senki sem hallotta. Csak azt látták, az ezredes kiszenvedett. A távolság mesterlövészre vallott. A szemtanúkat megbénította a tehetetlenség. Darnay tetemét döbbenetesen bámulták, míg a szerelvény meglódult, és zötyögve-csattogva elhagyta az állomást.

Az ajándékcsomag egy ősrégi ikont tartalmazott. Az asszonyok a vörösök elől soká rejtgettek, majd évtizedeken át a doktor fiókjában lapult. Huszonnégy éve függ a falon, abban a szobában, ahol Nemessányi fiúunokája alszik.

Raffay Dávid: Nagyboldogasszony